

vyplnit důslednou kritikou výsledků předchozího bádání z prostého důvodu, že tyto výklady vůbec vznikly. Jak dlouho si ale historiografie může vystačit s vyprávěním „antipříběhů“, které v podstatě nevytvářejí nové „pozitivní“ a ucelené konstrukce minulosti? David Kalhous učinil ve vztahu k raně středověkým přemyslovským dějinám první krok, další jen naznačil. Takový přístup je nepochybně možný v případě individuálních studií. Od monografie v rozsahu přes dvě stě padesát stran hutného textu doplněného rozsáhlým poznámkovým aparátem lze však očekávat více.

JAN ZELENKA

Neslované o počátcích Slovanů,
ed. Przemysław URBAŃCZYK,
Karolinum, Praha 2011

137 s., ISBN 978-80-246-1945-3

Původní polské vydání sborníku (2006) sestavil varšavský profesor Przemysław Urbańczyk z příspěvků čtyř významných soudobých badatelů zabývajících se obdobím raného středověku – Waltera Pohla, Florina Curty, Sebastiana Brathera a Paula Barforda. Hlavním cílem bylo oživit strnulý stav polského výzkumu, jenž je v mnoha ohledech ukotven hluboko v 19. století, kdy bádání o počátcích Slovanů formulovalo své základní otázky a východiska. Oslovení autoři shrnuli hlavní teze vlastních monografií a nabídli tak určitý pohled zvenčí, pohled v mnohém odlišný od polského historického vědomí. Společný je jim zejména alternativní názor na počátky Slovanů a apel na hlubší teoretickou a metodologickou reflexi.

Uznávaný rakouský medievista Walter Pohl se v prvním příspěvku *Počátky Slovanů – několik historických poznámek* vymezil proti základnímu bodu slovanského bádání formovaného nacionálními východisky – problematice slovanské etnogeneze. Staví se proti otázce samé: „Jde jen o špatně položenou otázku, na niž nelze nalézt odpověď“ (s. 12). Odmítá pohled na slovanství jako výsledek kontinuálního vývoje, trvajícího od neolitu do raného středověku. Oproti tomu staví koncepci dlouhého formování slovanské identity, složené z mnoha zdrojů. Slované netvořili jednotné etnické společenství, jakýsi protonárod, který přišel ze vzdálené pravlasti. Nejedná se o sebeoznačení určité skupiny, ale o etnografickou kategorii římských učenců. Určujícím prvkem přitom nebyla etnická příslušnost, ale především prostý způsob života, skromná hmotná kultura

a odmítnutí začlenit se do hierarchických struktur římské společnosti.

Právě „utváření“ Slovanů byzantskými autory tvoří jednu z hlavních argumentačních linií historika a archeologa Florina Curty. Odmítá ztotožnění starověkých Venetů, známých z Tacita, se Sklaviny a Anty v Jordanesově díle a dokazuje, že Jordanes čerpal své informace ze starších zdrojů a na soudobou etnickou situaci aplikoval archaický termín. Pojmenování Sklaveni či Anti používali byzantští autoři jako souhrnné označení společností formujících se severně od hranic impéria: „Utváření Slovanů se tedy netýkalo etnogeneze, nýbrž klasifikace a označování skupin lidí v byzantských dílech“ (s. 40). Autorova archeologická argumentace se opírá o nálezy takzvaných paprscitých spon (bow fibulae), kterým Curta připisuje slovanský charakter. Představují podle něj symbol příslušnosti ke společenské elitě, prestižní předměty, které odrážely přihlášení se k nové sociální identitě. Ta byla byzantskými spisovateli ztotožněna s etnicitou. Klasifikace paprscitých spon jako „slovanských“ však není jednoznačná a nezpochybnitelná. Curtova teorie vychází především ze situace na Balkáně, je problematické aplikovat ji na ostatní slovanské oblasti.

Freiburský profesor archeologie Sebastian Brather se zaměřil na nálezový materiál z oblasti středního a východního Německa. Analyzuje řadu projevů hmotné kultury, kterým bývá přisuzována identifikační funkce pro různé etnické skupiny – druh keramiky, stavba opevnění, obydlí či pohřební ritus. Pomocí rozborů keramické či fortifikační typologie dochází k závěru, že určité stylové prvky neodkazují na etnickou příslušnost, ale na specifické vývojové trendy určitého časového období. Výskyt konkrétních slohových prvků tedy nemůže být vysvětlen udržováním stavebních tradic a výrobních postupů přinesených z „pravlasti“. Ani vlastní pojmenování příchozí skupiny nepocházela z její původní lokality; často bývala odvozená od místních přírodních jevů, a vznikla tedy až po usazení. Koncepce velkých homogenních kmenů, migrujících jako celky, je podle Brathera neudržitelná.

Lingvistický pohled reprezentuje studie Paula Barforda *Pochopit neznámé: Archeologie a šíření slovanských jazyků*. Barford kritizuje současný stav jazykovědných výzkumů, které se nedokázaly odpoutat od ideových východisek a nacionalistické perspektivy badatelů devatenáctého století. Představy o primordiálním původu moderních národů vedly ke ztotožnění jazyka a etnicity. Změna používaného jazyka tak byla považována za doklad změny etnického složení oblasti. Etnická identita se však skládala z mnoha faktorů,

nebyla neměnná a ani nutně závislá na vývoji jazyka. Migrační model, spojující změny jazyka s přesuny obyvatelstva, selhává při poukazu na obrovské rozšíření slovanských jazyků v poměrně krátkém časovém období. To by předpokládalo obrovskou populační explozi, která zcela přesahuje demografický potenciál údajné pravlasti. Východisko může poskytnout teorie slovanského jazyka jako *lingua franca* avarského kaganátu. Nevysvětluje však rozšíření slovanských jazyků v oblastech, kam vliv Avarů nedosahoval. Autor vystupuje proti ztotožňování určité materiální kultury s jazykem, případně etnicitou (a vlastně tak oponuje teorii Curty), a odmítá přisuzovat archeologickým kulturám jasnou etnickou nebo jazykovou příslušnost. Kritizuje rovněž přílišnou pozornost věnovanou snaze o určení etnického původu Slovanů na úkor studia samotného jazyka.

Przemysław Urbańczyk se vložení vlastního příspěvku *Gordický uzel slovanství v Polsku* prohršil proti názvu knihy, když předložil svůj pohled na vývoj polské historiografie Slovanů od počátku do nedávné současnosti. Uzel sice nerozpletl ani nerozsekl, ale popsal kličku po kličce. Je škoda, že editor české verze Ivo Štefan nezařadil i podobný článek věnující se vývoji v domácím prostředí. Alespoň částečně tento nedostatek nahrazuje jeho kvalitní shrnující studie. Nutno dodat, že Štefan je také autorem většiny překladů (pouze text F. Curty přeložil Petr Charvát).

Lze jenom uvítat, že se sborník *Neslované o počátcích Slovanů* dočkal české mutace. Kniha bortí mnohá zažitá schémata a přináší nové badatelské impulzy a inspirace.

JIŘÍ SMLSAL

Morava v časech markraběte Jošta. K 600. výročí zvolení posledního Lucemburka z moravské větve římským králem a jeho úmrtí, ed. Libor JAN, Matice moravská, Brno 2012

210 s., ISBN 978-80-86488-93-6

Mezi dosti opomíjenými příslušníky moravské větve lucemburské dynastie tvoří rozporuplná Joštova osobnost čestnou výjimku. Život tohoto ctižádostivého Lucemburka budí pozornost badatelů především svou pozoruhodnou a strmou politickou kariérou, symbolicky zakončenou zvolením římským králem na podzim roku 1410 krátce před jeho smrtí. V souvislosti s výročím této události se v Moravském zemském muzeu

v Brně konala 21. října 2010 jednodenní konference, jež se stala i základem předloženého sborníku.

Deset statí mapuje konkrétní vybrané problémy spjaté – někdy jen velmi volně – s osobností markraběte Jošta, způsobem jeho vládnutí a obecně jeho dobou. Postupně je sledován vývoj a fungování zemského soudnictví na Moravě (D. Janiš), problematika Joštova dvora (T. Baletka), jeho vztah k opavským Přemyslůvcům (M. Čápský), olomouckému biskupství (P. Elbel), moravským městům (T. Borovský) a také ke dvěma lucemburským klášterním fundacím v Brně (L. Jan). Opomenuto nebylo rovněž Joštovo působení v Braniborsku (L. Bobková) a Uhrách (D. Dvořáková). V souladu s často proklamovaným interdisciplinárním přístupem je třeba přivítat také dva exkurzy z oblasti archeologie a dějin umění, věnované stavebnímu vývoji hradu Veveří (M. Plaček) a otázkám spojeným s pietou v brněnském kostele sv. Tomáše (E. Richtrová). Na konec knihy jsou připojena anglická resumé jednotlivých příspěvků a obsáhlý soupis použitých vydaných pramenů a literatury, zmínku si zaslouží též hojný obrazový doprovod.

Nový kritický pohled na osobnost Jošta je potřebný mimo jiné i proto, že hodnocení markraběte a způsobu jeho vlády se v historiografii značně rozchází. Proti převažujícím odsudkům dosavadního bádání ho v poslední rozsáhlé biografii vylíčil Václav Štěpán snad až s přílišným porozuměním. Současný náhled na Joštovu osobnost prezentovaný v anotované publikaci má asi nejbližší k názoru Jaroslava Mezníka, který ho sice nepokládal za „dobrého panovníka“, ale přesto ho v určitých ohledech dokázal ocenit.

Jak je v případě konferenčních sborníků obvyklé, jednotlivé příspěvky se od sebe liší rozsahem, mírou přínosnosti i způsobem zpracování; nalezneme zde statí jednak spíše shrnující, rovněž i více analytické. Za důležitou považují studii Petra Elbela, důkladně osvětlující Joštovu nakonec neúspěšnou snahu získat vliv na obsazení olomouckého biskupského stolce, na který se mimo jiné pokusil dosadit též svého bratra Jana. Otázkou však zůstává, zda lze tuto situaci promítat též do prvního Janova pokusu o získání biskupství z roku 1381, jak se domnívá autor spolu s Boženou Kopičkovou. Zde snad mohlo jít ještě o zcela legitimní kapitulní volbu se souhlasem Václava IV., ve které Jošt nemusel nutně hrát roli. To by mohl naznačovat dochovaný volební dekret olomoucké kapituly z počátku tohoto roku a do téže doby nově autorem předatovaný přímluvný list krále Václava papeži.

Vyzdvihnout je třeba též stať Evy Richtrové, která dává nahlédnout do uměleckohistorické